

УДК 330.11: 330.87:304.2

Медвідь Вікторія Юріївна

доктор економічних наук, професор

Полтавський державний аграрний університет

Medvid Viktoriia

Doctor of Economics, Professor

Poltava State Agrarian University

ORCID: 0000-0002-2257-6276

Науменко Олександр Олександрович

аспірант

Полтавського державного аграрного університету

Naumenko Oleksandr

PhD Student of the

Poltava State Agrarian University

ORCID: 0009-0004-1162-8263

DOI: 10.25313/2520-2294-2025-3-10841

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

CONCEPTUAL APPROACHES TO MANAGING THE SOCIO-ECO-ECONOMIC RESPONSIBILITY OF SMES

Анотація. Вступ. У статті досліджено концептуальні підходи до управління соціо-еколоого-економічною відповідальністю малого та середнього підприємництва в Україні, де автор, спираючись на аналіз історичного розвитку концепції, сучасних наукових досліджень та порівняння позиції України з провідними європейськими країнами в міжнародних рейтингах соціальної відповідальності, обґрунтовує необхідність інтеграції принципів сталого розвитку в бізнес-практику.

Метою дослідження є узагальнення концептуальних підходів до впровадження принципів соціо-еколоого-економічної відповідальності в діяльність малого та середнього підприємництва шляхом аналізу історичних аспектів, порівняння позиції України з передовими європейськими країнами в міжнародних рейтингах соціальної відповідальності, виявлення переваг та розробки рекомендацій стимулювання сталого розвитку в діяльності суб'єктів господарювання.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) міжнародні рейтинги соціальної відповідальності (індекс екологічної ефективності, індекс економічної свободи, індекс сприйняття корупції) за період 2018–2024 років, що дозволяють оцінити позицію України порівняно з провідними європейськими країнами. 2) результати досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, присвячених аналізу концептуальних підходів до управління соціо-еколоого-економічною відповідальністю суб'єктів господарювання, зокрема, малого та середнього підприємництва.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: історичний аналіз (для вивчення еволюції концепції соціо-еколоого-економічної відповідальності від періоду промислової революції до сучасних підходів, зокрема, концепції потрійного результату (TBL); порівняльний аналіз (для порівняння позиції України з провідними європейськими країнами в міжнародних рейтингах соціальної відповідальності та виявлення проблемних аспектів); системний аналіз (для розгляду соціо-еколоого-економічної відповідальності як комплексної (інтегрованої) системи управління діяльністю малого та середнього підприємництва) тощо.

Результати. У статті особлива увага приділяється концепції потрійного результату (TBL) та інтегрованої відповідальності, що поєднує економічні, соціальні та екологічні аспекти управління малим та середнім підприємництвом, як ключовим інструментом підвищення конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку.

Аналіз міжнародних рейтингів виявив значний розрив між позиціями України та європейських країн, що свідчить про наявність системних проблем, які потребують активної державної підтримки та розробки цільових місцевих програм підтримки малого та середнього підприємництва.

Автором запропоновано рекомендації щодо розробки цільових місцевих програм підтримки малого та середнього підприємництва, стимулювання партнерства між бізнесом, державою та громадою, а також створення сприятливого регуляторного середовища.

Перспективи. Дослідження окреслює перспективи подальших наукових напрацювань щодо розробки моделей інтегрованого управління соціо-еколого-економічною відповідальністю, вивчення впливу інтегрованої відповідальності на сталий розвиток територій та аналізу соціальних аспектів ведення бізнесу. Ці напрямки досліджень мають на меті поглибити розуміння механізмів впровадження принципів сталого розвитку в діяльність малого та середнього підприємництва та розробити практичні інструменти для їх ефективної реалізації.

Ключові слова: соціо-еколого-економічна відповідальність, мале та середнє підприємництво, сталий розвиток, концептуальні підходи, інтегрована відповідальність, потрібний результат (TBL), конкурентоспроможність, інвестиції, соціальні аспекти бізнесу, міжнародні рейтинги соціальної відповідальності.

Summary. Introduction. The article explores conceptual approaches to managing the socio-ecological-economic responsibility of small and medium-sized enterprises (SMEs) in Ukraine, where the author, based on an analysis of the historical development of the concept, current scientific research, and a comparison of Ukraine's position with leading European countries in international social responsibility rankings, substantiates the need to integrate sustainable development principles into business practice.

Purpose. The aim of the research is to generalize conceptual approaches to implementing socio-ecological-economic responsibility principles in the activities of small and medium-sized enterprises by analyzing historical aspects, comparing Ukraine's position with leading European countries in international social responsibility rankings, identifying advantages, and developing recommendations for stimulating sustainable development in the activities of business entities.

Materials and methods. The research materials include: 1) international social responsibility rankings (Environmental Performance Index, Index of Economic Freedom, Corruption Perceptions Index) for the period 2018–2024, which allow assessing Ukraine's position compared to leading European countries; 2) research results of domestic and foreign scientists dedicated to the analysis of conceptual approaches to managing the socio-ecological-economic responsibility of business entities, particularly small and medium-sized enterprises.

The following scientific methods were used in the research process: historical analysis (to study the evolution of the concept of socio-ecological-economic responsibility from the period of the industrial revolution to modern approaches, including the Triple Bottom Line (TBL) concept); comparative analysis (to compare Ukraine's position with leading European countries in international social responsibility rankings and identify problematic aspects); system analysis (to consider socio-ecological-economic responsibility as a complex (integrated) management system for the activities of small and medium-sized enterprises), etc.

Results. The article pays particular attention to the Triple Bottom Line (TBL) concept and integrated responsibility, which combines economic, social, and environmental aspects of managing small and medium-sized enterprises, as key tools for increasing competitiveness and ensuring sustainable development.

An analysis of international rankings revealed a significant gap between the positions of Ukraine and European countries, indicating the presence of systemic problems that require active state support and the development of targeted local support programs for small and medium-sized enterprises.

The author proposes recommendations for developing targeted local support programs for small and medium-sized enterprises, stimulating partnerships between business, government, and the community, and creating a favorable regulatory environment.

Discussion. The study outlines prospects for further scientific work on developing integrated management models for socio-ecological-economic responsibility, studying the impact of integrated responsibility on the sustainable development of territories, and analyzing the social aspects of doing business. These research directions aim to deepen the understanding of the mechanisms for implementing sustainable development principles in the activities of small and medium-sized enterprises and develop practical tools for their effective implementation.

Key words: socio-ecological-economic responsibility, small and medium-sized enterprises, sustainable development, conceptual approaches, integrated responsibility, triple bottom line (TBL), competitiveness, investments, social aspects of business, international social responsibility rankings.

Постановка проблеми. Тенденція до посилення ролі малого та середнього підприємництва (МСП) в економіці держави зумовлює його суттєвий вплив на соціо-еколого-економічне середовище. Це спричиняє необхідність розробки та впровадження концептуальних моделей управління соціо-еколого-економічною відповідальністю. Впровадження таких концептуальних рамок вимагає комплексного підходу до управління діяльністю суб'єктів господарювання

та є важливим кроком на шляху до забезпечення їх сталого розвитку.

Сучасні особливості розвитку підприємства акцентують увагу на необхідності інтеграції соціо-еколого-економічних принципів у стратегічне управління суб'єктами господарювання. Це не лише сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності, забезпечення економічної стійкості, поліпшенню репутації, але й створює сприятливі умови для

залучення додаткових джерел фінансування. Отже, дослідження концептуальних підходів до управління соціо-еколого-економічною відповідальністю є не лише теоретично значущим науковим питанням, але й має безпосереднє практичне застосування для розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових публікацій свідчить про розширення та поглиблення досліджень до концептуальних підходів управління соціо-еколого-економічною відповідальністю суб'єктів господарювання. Дослідники активно вивчають інтеграцію принципів соціо-еколого-економічної відповідальності у стратегії розвитку підприємств, зокрема, через взаємозв'язок між корпоративною соціальною відповідальністю, зеленими інноваціями та сталим розвитком [4; 11; 18]. Особливу увагу приділяють розробці концептуальних рамок та моделей, які дозволяють ефективно управляти соціо-еколого-економічною відповідальністю у специфічних умовах ведення бізнесу [1; 15] та безпеки [13].

Водночас, сучасні наукові дослідження наголошують на необхідності адаптації концепцій соціо-еколого-економічної відповідальності до національних особливостей та врахування євроінтеграційних процесів [10]. Також розглядаються питання формування та реалізації механізмів інтегрованого територіального управління в контексті соціо-еколого-економічних чинників впливу [12]. Зокрема в дослідженнях вітчизняних науковців запропонована модель взаємодії аграрних підприємств та сільських територій в контексті сталого розвитку спрямована на гармонізацію економічних, соціальних та екологічних інтересів обох сторін [12].

Аналізуються також питання впливу зеленої економіки на корпоративну соціальну відповідальність [16], та питання сталого розвитку в епоху зеленої економіки [5]. Особливо виділяються питання стратегій корпоративної соціальної відповідальності [6], та її вирівнювання з шляхами розвитку зеленої економіки в країнах, що розвиваються [7].

Метою дослідження є узагальнення концептуальних підходів до впровадження принципів соціо-еколого-економічної відповідальності в діяльність малого та середнього підприємництва шляхом аналізу історичних аспектів, порівняння позиції України з передовими європейськими країнами в міжнародних рейтингах соціальної відповідальності, виявлення переваг та розробки рекомендацій стимулювання сталого розвитку в діяльності суб'єктів господарювання.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) міжнародні рейтинги соціальної відповідальності (індекс екологічної ефективності, індекс економічної свободи, індекс сприйняття корупції) за період 2018–2024 років, що дозволяють оцінити позицію України порівняно з провідними європейськими країнами. 2) результати досліджень ві-

тчизняних та зарубіжних науковців, присвячених аналізу концептуальних підходів до управління соціо-еколого-економічною відповідальністю суб'єктів господарювання, зокрема, малого та середнього підприємництва.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: історичний аналіз (для вивчення еволюції концепції соціо-еколого-економічної відповідальності від періоду промислової революції до сучасних підходів, зокрема, концепції потрібного результату (TBL); порівняльний аналіз (для порівняння позиції України з провідними європейськими країнами в міжнародних рейтингах соціальної відповідальності та виявлення проблемних аспектів); системний аналіз (для розгляду соціо-еколого-економічної відповідальності як комплексної (інтегрованої) системи управління діяльністю малого та середнього підприємництва) тощо.

Виклад основного матеріалу. Історичні корені концепції відповідальності бізнесу перед суспільством сягають періоду промислової революції XIX століття, коли благодійність стала основною формою її прояву [1]. Проте, справжній розвиток концепція отримала у XX столітті, зокрема, після публікації в 1953 році роботи Г. Боуена «Соціальна відповідальність бізнесу», де вперше було введено термін «корпоративна соціальна відповідальність» [6]. Г. Боуен визначив корпоративну соціальну відповідальність як обов'язок бізнесменів діяти відповідно до суспільних цінностей та цілей.

З розвитком екологічного руху у 1960-х роках, концепція корпоративної соціальної відповідальності набула нової актуальності, що відобразилося у посиленні уваги до екологічної складової відповідальності бізнесу [5], зокрема в забезпеченні концепції сталого розвитку.

Особливою зацікавленістю викликає концепція потрібного результату (*англ. triple bottom line, TBL*), що відображає інтеграцію фінансових, соціальних та екологічних аспектів діяльності підприємств, є ключовою для розуміння принципів управління соціо-еколого-економічною відповідальністю в контексті малого та середнього бізнесу. Ця концепція, відома як «3Р» — Люди, Планета, Прибуток (People, Planet, Profit), вимагає від компаній не лише досягнення фінансових результатів, але й врахування їх впливу на соціальне та екологічне середовище [8]. Тобто, такий підхід дозволяє комплексно оцінити результати діяльності суб'єктів господарювання на світ, що включає як економічні, так і соціальні та екологічні аспекти.

Однією з ключових проблем у застосуванні концепції потрібного результату (TBL) є відсутність уніфікованих одиниць вимірювання для трьох основних компонентів: прибутку, людей та планети. У той час як фінансово-економічні показники легко виражаються в грошовому еквіваленті, оцінка соціального та екологічного капіталу стикається з труднощами (рис. 1).

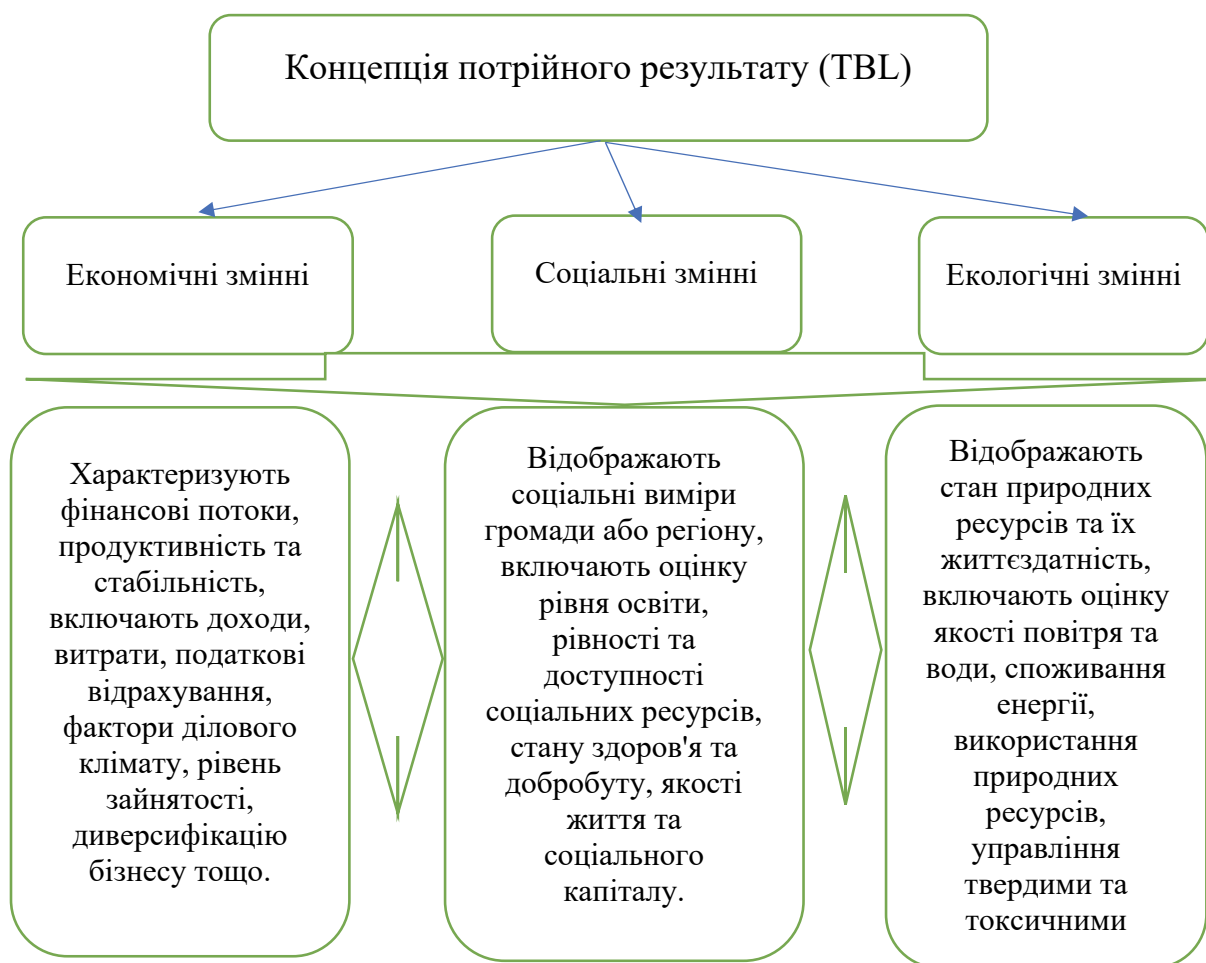

Рис. 1. Виміри сталого розвитку: концепції потрійного результату (TBL)

Джерело: розроблено автором за джерелом [8]

Отже, відсутність універсального стандарту для розрахунку потрійного результату (TBL) та визначення його компонентів створює гнучкість у застосуванні цієї концепції. Це дозволяє адаптувати TBL до специфічних потреб різних суб'єктів, проектів та географічних масштабів. Наприклад, екологічна сталість може оцінюватися однаково для підприємства та місцевої влади, але показники ефективності та результативності можуть відрізнятися залежно від типу діяльності.

Аналіз позицій України в міжнародних рейтингах соціальної відповідальності за 2018–2024 роки

(індекс екологічної ефективності, індекс економічної свободи, індекс сприйняття корупції), порівняно з провідними країнами Європи [10], виявив необхідність активізації розвитку культури та соціальної відповідальності в країні (табл. 1).

Отже, як свідчать дані табл. 1, можна зробити висновки, що рейтинг України за показником індексу екологічної ефективності знаходиться на низькому рівні. Приклад європейських країн показує, що індекс екологічної ефективності є важливим інструментом для оцінки та порівняння екологічної діяльності держав, відображаючи їхні зусилля

Таблиця 1

Місце України та провідних країн Європи в рейтинговому значенні індексу екологічної ефективності, 2018–2024

Рік	Україна	Німеччина	Франція	Велика Британія	Швейцарія	Данія
2018	109	13	2	6	1	3
2019	60	10	5	4	3	1
2020	60	10	5	4	3	1
2024	41	3	12	5	9	10
AVERAGE	68	9	6	5	4	4

Джерело: розроблено автором за джерелом [3]

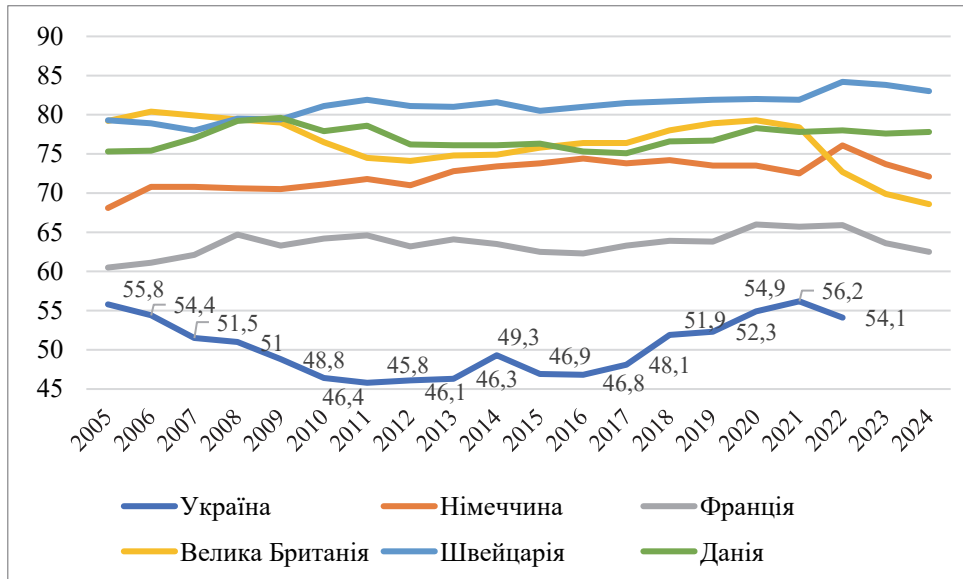

Рис. 2. Рейтингове значення індексу економічної свободи України та провідних країн Європи, 2005–2024 рр.
Джерело: розроблено автором за джерелом [9]

у збереженні навколишнього середовища та досягненні сталого розвитку.

На рис. 2 наведено рейтингове значення індексу економічної свободи України та провідних країн Європи. Цей показник відображає ступінь свободи підприємницької діяльності, що безпосередньо впливає на формування сприятливого бізнес-клімату та стимулює розвиток малого та середнього підприємництва.

Так за останні десятиліття, порівняно з провідними європейськими країнами, такими як Німеччина, Франція, Велика Британія, Швейцарія та Данія, Україна демонструє значно нижчі показники, що вказує на недостатньо сприятливий бізнес-клімат (46–56 пунктів). Окрім того, оцінку економічної свободи України у 2023–2024 роках тимчасово призупинено через вторгнення Росії, яке триває з 24 лютого 2022 року [9]. При чому, дослідження динаміки індексу очікувань ділової активності бізнесу в Україні за період 2022–2024 років виявляє стійку тенденцію до збереження його значень нижче нейтральної позначки 50 пунктів [17], що свідчить про переважання негативних настроїв серед підпри-

ємницького середовища. Необхідно зазначити, що ця тенденція спостерігається в усіх секторах економіки. Підприємства стикаються з низкою обмежень, таких як руйнування критичної інфраструктури, збільшення витрат на оплату праці та енергоносії, дефіцит трудових ресурсів та постійний загальний інфляційний тиск. Зміна очікувань ділової активності є важливим суб'єктивним індикатором стану економіки, що відображає тенденції до відновлення або погіршення економічної ситуації.

Індекс сприйняття корупції, як глобальний індикатор, що відображає оцінку корумпованості державного сектору, є важливим для аналізу ефективності впровадження практик соціо-еколого-економічної відповідальності суб'єктів господарювання (табл. 2). Високий рівень корупції суттєво деформує бізнес-середовище, створюючи перешкоди для ефективного впровадження принципів соціо-еколого-економічної відповідальності. Зокрема, корупційні практики призводять до нераціонального розподілу ресурсів, спотворення ринкових механізмів та ерозії довіри до державних інституцій, що негативно впливає на

Таблиця 2

Місце України та провідних країн Європи в рейтинговому значенні індексу сприйняття корупції, 2018–2024

Рік	Україна	Німеччина	Франція	Велика Британія	Швейцарія	Данія
2018	120	11	21	11	3	1
2019	126	9	23	12	4	1
2020	117	9	23	11	3	1
2023	104	9	21	23	7	1
2024	105	15	25	20	5	1
AVERAGE	114	11	23	15	4	1

Джерело: розроблено автором за джерелом [2]

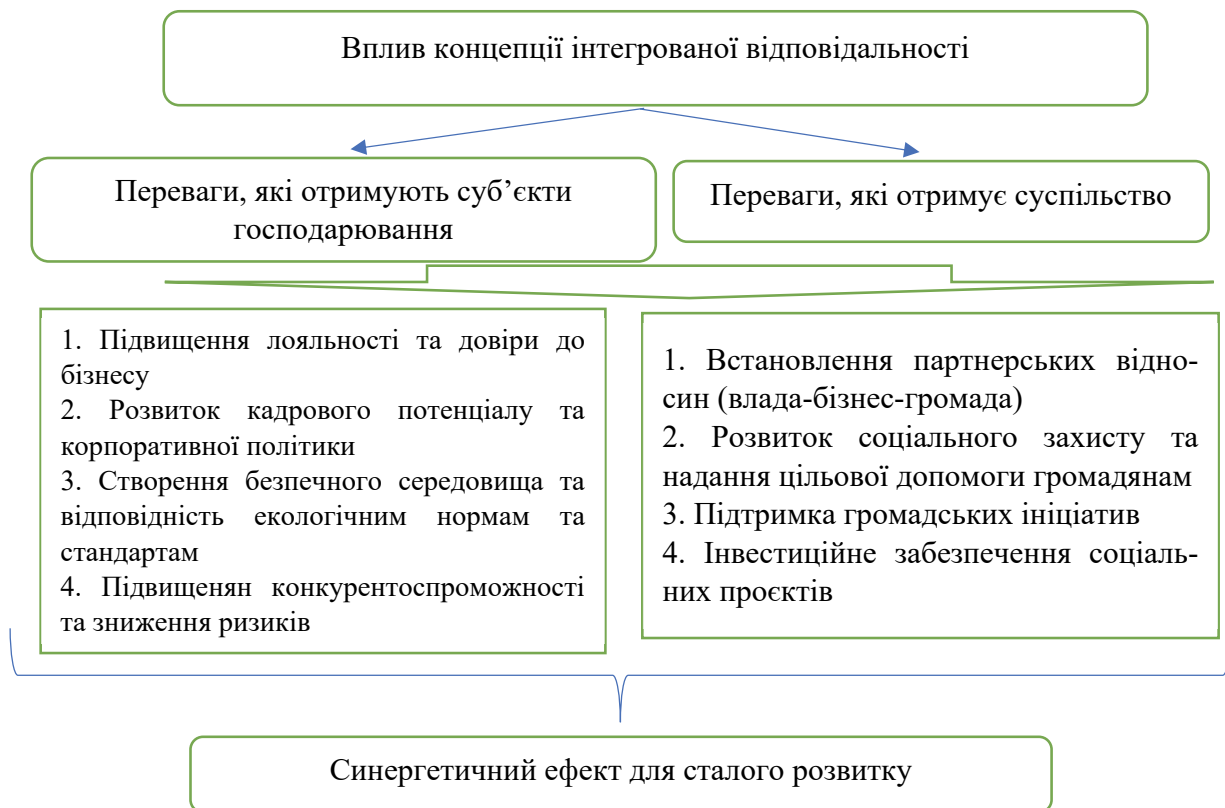

Рис. 3. Взаємозв'язок переваг впливу концепції інтегрованої відповідальності

Джерело: розроблено автором за джерелом [10]

розвиток малого та середнього підприємництва та їх здатність до сталого розвитку.

Загалом за період з 2018 по 2024 роки, згідно з даними Індексу економічної свободи [2], Україна продемонструвала відносно незначне зростання на 9 пунктів (змінивши рейтингову позицію з 120 на 105 місце), що свідчить про помірну динаміку розвитку економічної свободи в країні.

Аналіз динаміки основних показників соціальної відповідальності України та їх порівняння з провідними європейськими країнами виявляє необхідність пошуку нових підходів до сталого розвитку малого та середнього підприємництва. В цьому контексті, концепція інтегрованої відповідальності, яка передбачає комплексний підхід до управління діяльністю організацій, що поєднує в собі економічні, соціальні та екологічні аспекти. Така концепція виходить за рамки традиційного фокусу забезпечення прибутковості бізнесу, акцентуючи увагу на впливі діяльності суб'єктів господарювання на суспільство та навколишнє середовище. З цією метою важливо виділити ключові переваги, які сприяють не лише підвищенню конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва, але й формуванню сталого розвитку суспільства.

Незважаючи на значні переваги концепції інтегрованої відповідальності в діяльності суб'єктів господарювання в Україні, її ефективне функціонування вимагає активної підтримки з боку держави, що передбачає визначення пріоритетних напрямів співпраці для

спільної реалізації завдань соціальної політики влади-бізнесу-громади. З цією метою, КМ України було схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року [14], а також розроблено відповідний план заходів. Цей план охоплює п'ять ключових напрямів, спрямованих на популяризацію принципів інтегрованої відповідального бізнесу, підготовку рекомендацій для суб'єктів господарювання, заохочення відкритості та прозорості, інтеграцію принципів соціальної відповідальності в діяльність компаній та моніторинг розвитку цієї сфери в Україні.

Висновок та перспектива подальших досліджень. Таким чином, для активізації розвитку культури соціо-еколого-економічної відповідальності в діяльності малих та середніх підприємств України необхідно забезпечити подальшу розробку цільових місцевих програм підтримки. Стимулювання партнерства та співпраці між суб'єктами малого та середнього підприємництва, державними установами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та громадою сприятиме сталому розвитку. Перспективи подальших досліджень включають розробку моделей інтегрованого управління соціо-еколого-економічною відповідальністю для суб'єктів малого та середнього підприємництва, вивчення впливу інтегрованої відповідальності на конкурентоспроможність та сталий розвиток територій, а також аналіз соціальних аспектів ведення бізнесу.

Література

1. Amonarriz C. A., Landart C. I., Marín F. J. O. Social Responsibility in SMEs: A Conceptual Framework. *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences: Annual Review*. 2007. 2 (2). P. 253–262. <https://doi.org/10.18848/1833-1882/CGP/v02i02/52242>.
2. *Corruption Perceptions Index*. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 12.02.2025).
3. Environmental Performance Index. Environmental Performance Index. *yale.edu*. URL: <https://epi.yale.edu/downloads/2024-epi-report-20250106.pdf> (дата звернення: 21.01.2025).
4. Le T. T., Tran P. Q., Lam N. P., Tra M. N. L., Uyen P. H. P. Corporate social responsibility, green innovation, environment strategy and corporate sustainable development. *Operations Management Research*. 2024. 17(1). P. 114–134.
5. Lopes J. M., Oliveira J. C. Problems and solutions: the sustainable development goals in the age of green economy. *International Journal of Innovation and Sustainable Development*. 2023. 17(4). P. 410–424.
6. Manfred P., Tolhurst N. Responsible Business: How to Manage a CSR Strategy Successfully. *John Wiley & Sons, Incorporated*. 2010. P. 312.
7. Shah K. U., Arjoon S., Rambocas M. Aligning corporate social responsibility with green economy development pathways in developing countries. *Sustainable Development*. 2016. 24 (4). P. 237–253.
8. Slaper T. F., Hall T. J. The Triple Bottom Line: What Is It and How Does It Work? 2011. URL: <https://www.ibrc.indiana.edu/ibr/2011/spring/article2.html> (дата звернення: 21.01.2025).
9. The Heritage Foundation: Індекс економічної свободи. *ueff.org*. URL: <https://ueff.org/uk/indeksy/75-indeks-economichnoi-svobody-ukrainy> (дата звернення: 21.01.2025).
10. Букреева Д., Денисенко К. Соціальна відповідальність бізнесу як основа забезпечення ділової активності підприємств: євроінтеграційний аспект. *Економіка та суспільство*. 2022. (38). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-52>.
11. Живко М. Корпоративна соціальна відповідальність у контексті зеленої економіки. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34, № 1. <https://doi.org/10.35774/econa2024.01.292>.
12. Коблянська І. І., Медвідь В. Ю., Данько Ю. І. Формування та реалізація механізму інтегрованого територіального управління в триаді соціо-еколого-економічних чинників: науково-методичні рекомендації. Науково-методичні рекомендації. Суми : Університетська книга. 2018. 86 с.
13. Концептуальні основи соціо-еколого-економічної безпеки : колективна монографія / Л. М. Черчик, Н. В. Коленда, Н. М. Матвійчук та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. М. Черчик. Луцьк : Терен, 2018. 496 с.
14. Концепцію реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року : Розпорядженням КМУ від 24 січня 2020 р. № 66-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/853-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 21.01.2025).
15. Кулик В. В. Концептуальні підходи до управління соціально-економічними системами в умовах невизначеності та ризику. *Проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 100–107. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2016-1_0-pages-100_107.pdf (дата звернення: 21.01.2025).
16. Пшибельський В., Колосок А., Шматковська, Т. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах зеленої економіки. *Економіка та суспільство*. 2024. (69). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-117>.
17. Трекер економіки під час війни. *Центр економічної стратегії*. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 12.02.2025).
18. Урбан О. А., Дзямулич М. І., Чиж Н. М. Концепція сталого розвитку в умовах глобалізації світової економіки. *Економічний форум*. 2023. № 2. С. 47–52.

References

1. Amonarriz, C. A., Iturrioz Landart, C., & Olarte Marín, F. J. (2007). Social Responsibility in SMEs: A Conceptual Framework. *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences: Annual Review*, 2(2), 253–262. <https://doi.org/10.18848/1833-1882/CGP/v02i02/52242>.
2. Corruption Perceptions Index. (n.d.). Transparency International Ukraine. Retrieved from <https://cpi.ti-ukraine.org/>.
3. Environmental Performance Index. (n.d.). Yale University. Retrieved from <https://epi.yale.edu/downloads/2024-epi-report-20250106.pdf>.
4. Le, T. T., Tran, P. Q., Lam, N. P., Tra, M. N. L., & Uyen, P. H. P. (2024). Corporate social responsibility, green innovation, environment strategy and corporate sustainable development. *Operations Management Research*, 17(1), 114–134.
5. Lopes, J. M., & Oliveira, J. C. (2023). Problems and solutions: the sustainable development goals in the age of green economy. *International Journal of Innovation and Sustainable Development*, 17(4), 410–424.
6. Manfred, P., & Tolhurst, N. (2010). *Responsible Business: How to Manage a CSR Strategy Successfully*. John Wiley & Sons, Incorporated. 312.
7. Shah, K. U., Arjoon, S., & Rambocas, M. (2016). Aligning corporate social responsibility with green economy development pathways in developing countries. *Sustainable Development*, 24(4), 237–253.

8. Slaper, T.F., & Hall, T.J. (2011). The Triple Bottom Line: What Is It and How Does It Work? Indiana Business Research Center. Retrieved from <https://www.ibrc.indiana.edu/ibr/2011/spring/article2.html>.
9. The Heritage Foundation: Indeks ekonomichnoi svobody [Index of economic freedom]. (n.d.). *Ukrainian Economic Freedom Foundation*. Retrieved from <https://ueff.org/uk/indeksy/75-indeksekonomichnoi-svobody-ukrainy>.
10. Bukrieva, D., & Denysenko, K. (2022). Sotsial'na vidpovidal'nist' biznesu yak osnova zabezpechennia dilovoi aktivnosti pidpriemstv: yevrointehratsiiny aspekt [Social responsibility of business as a basis for ensuring business activity of enterprises: European integration aspect]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, (38). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-52> [in Ukrainian].
11. Zhyvko, M. (2024). Korporativna sotsial'na vidpovidal'nist' u konteksti zelenoi ekonomiky [Corporate social responsibility in the context of green economy]. *Ekonomichniy analiz*, 34(1). <https://doi.org/10.35774/econa2024.01.292> [in Ukrainian].
12. Koblianska, I.I., Medvid', V.Yu., & Dan'ko, Yu.I. (2018). *Formuvannia ta realizatsiia mekhanizmu intehrovanoho terytorial'noho upravlinnia v triadi sotsio-ekoloho-ekonomichnykh chynnykh: naukovo-metodychni rekomendatsii* [Formation and implementation of the mechanism of integrated territorial management in the triad of socio-ecological-economic factors: scientific and methodological recommendations]. Universytets'ka knyha. Sumy. 86 [in Ukrainian].
13. Kontseptual'ni osnovy sotsioekolohiekonomichnoi bezpeky: kolektyvna monohrafiia [Conceptual foundations of socio-ecological-economic security: collective monograph]. (2018). Teren. 496 [in Ukrainian].
14. Kontseptsiu realizatsii derzhavnoi polityky u sferi spryannia rozvytku sotsial'no vidpovidal'noho biznesu v Ukraini na period do 2030 roku [Concept of implementation of state policy in the field of promoting the development of socially responsible business in Ukraine for the period up to 2030]. (2020). Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/853-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
15. Kulyk, V.V. (2016). Kontseptual'ni pidkhody do upravlinnia sotsial'no-ekonomichnyimi systemamy v umovakh nevyznachenosti ta ryzyku [Conceptual approaches to the management of socio-economic systems in conditions of uncertainty and risk]. *Problemy ekonomiky*, (1), 100–107. Retrieved from https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2016-1_0-pages-100_107.pdf [in Ukrainian].
16. Pshybel's'kyi, V., Kolosok, A., & Shmatkovs'ka, T. (2024). Sotsial'na vidpovidal'nist' biznesu v umovakh zelenoi ekonomiky [Social responsibility of business in the conditions of green economy]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, (69). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-117> [in Ukrainian].
17. Treker ekonomiky pid chas viiny [Tracker of the economy during the war]. (n.d.). Tsentr ekonomichnoi stratehii. Retrieved from <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> [in Ukrainian].
18. Urban, O.A., Dziamulych, M.I., & Chyzh, N.M. (2023). Kontseptsiia staloho rozvytku v umovakh hlobalizatsii svitovoi ekonomiky [The concept of sustainable development in the context of globalization of the world economy]. *Ekonomichniy forum*, (2), 47–52 [in Ukrainian].